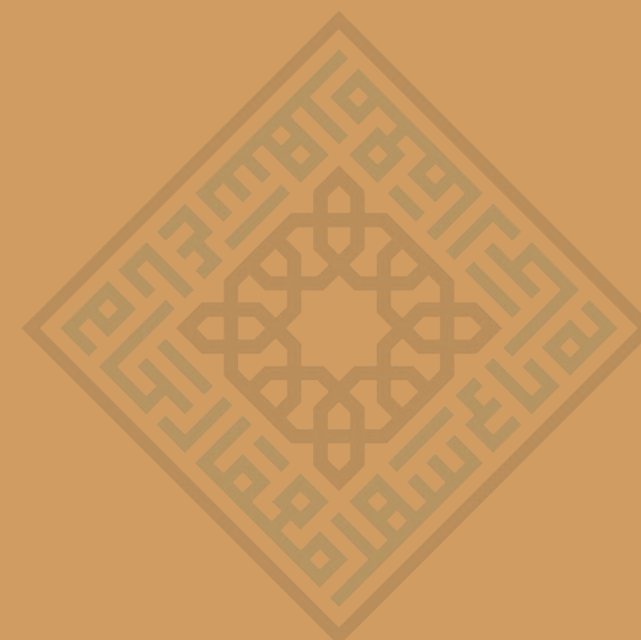

انتشارات معمروخانه باغ شهر
memarkhane.com

انتشارات معمارخانه باغ شهر
memarkhane.com

انتشارات معمارخانه باغ شهر
memarkhane.com

به روایت تصویر

دلیخ

اصفهان

انتشارات معمارخانه باغ شهر
memarkhane.com

لیلا پهلوانزاده

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر نوع تکثیر، انتشار یا استفاده از تمامی یا بخشی از اثر به شکل فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم های بازیابی و پخش، ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

انتشارات معمارخانه باغ شهر
memarkhane.com

عنوان و نام پدیدآور: دولتخانه صفوی اصفهان به روایت تصویر/ لیلیا پهلوانزاده
مشخصات نشر: اصفهان، معمارخانه باغ نظر
مشخصات ظاهری: ۵۰۴ ص: مصور(رنگی)، نقشه(رنگی)؛ ۳۱×۲۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۸۳-۰۸-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: فارسی - انگلیسی.

یادداشت: کتاب حاضر با حمایت مالی معاونت معماری و شهرسازی و سازمان نوسازی و

بهبودی شهرسازی اصفهان به چاپ می‌رسد.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۸۱-۴۷۹.

کتابنامه به صورت زیر نویس

موضوع: عکس‌ها - ایران - اصفهان

Photographs - Iran - Isfahan

اصفهان - آثار تاریخی - عکسها

Isfahan (Iran) - Antiquities - Photographs

اصفهان - آثار تاریخی - مصور

Isfahan (Iran) - Antiquities - Pictorial works

ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق.

Iran - History - Safavids, 1502 - 1736

اصفهان - مصور

Isfahan (Iran) - Pictorial works

شناسه افزوده: سازمان نوسازی و بهبودی شهرسازی اصفهان

شناسه افزوده: شهرسازی اصفهان. معاونت شهرسازی و معماری

رده بندی کنگره: DSR ۲۰۷۳ /ص ۷۴ پ ۹۳ ۱۳۹۵

رده بندی دیویی: ۹۳۲/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۲۸۱۶۴

انتشارات: معمارخانه باغ نظر

صفحه آرای: معمارخانه باغ نظر

خوشنویسی عنوان کتاب: امیرمسعود پهلوان زاده

ویراستار: دکتر بتول حیدری

مترجم: مهدی جعفری

صحافی: سپاهان

چاپ: جهان بین

چاپ: اول

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

کلیه حقوق محفوظ است.

این اثر مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب سال ۱۳۴۸ است.

نشانی ناشر: اصفهان، خیابان فردوسی، خیابان شهید موحدیان (ثریا)، پلاک ۳۱۸، واحد ۱

کد پستی: ۸۱۴۳۹۵۳۸۱ تلفکس: ۰۳۱-۳۲۲۳۶۰۰۱

baghshahr.rc.isf@gmail.com Memarkhaneh.Baghenazar@gmail.com

WWW.Memarkhane.ir

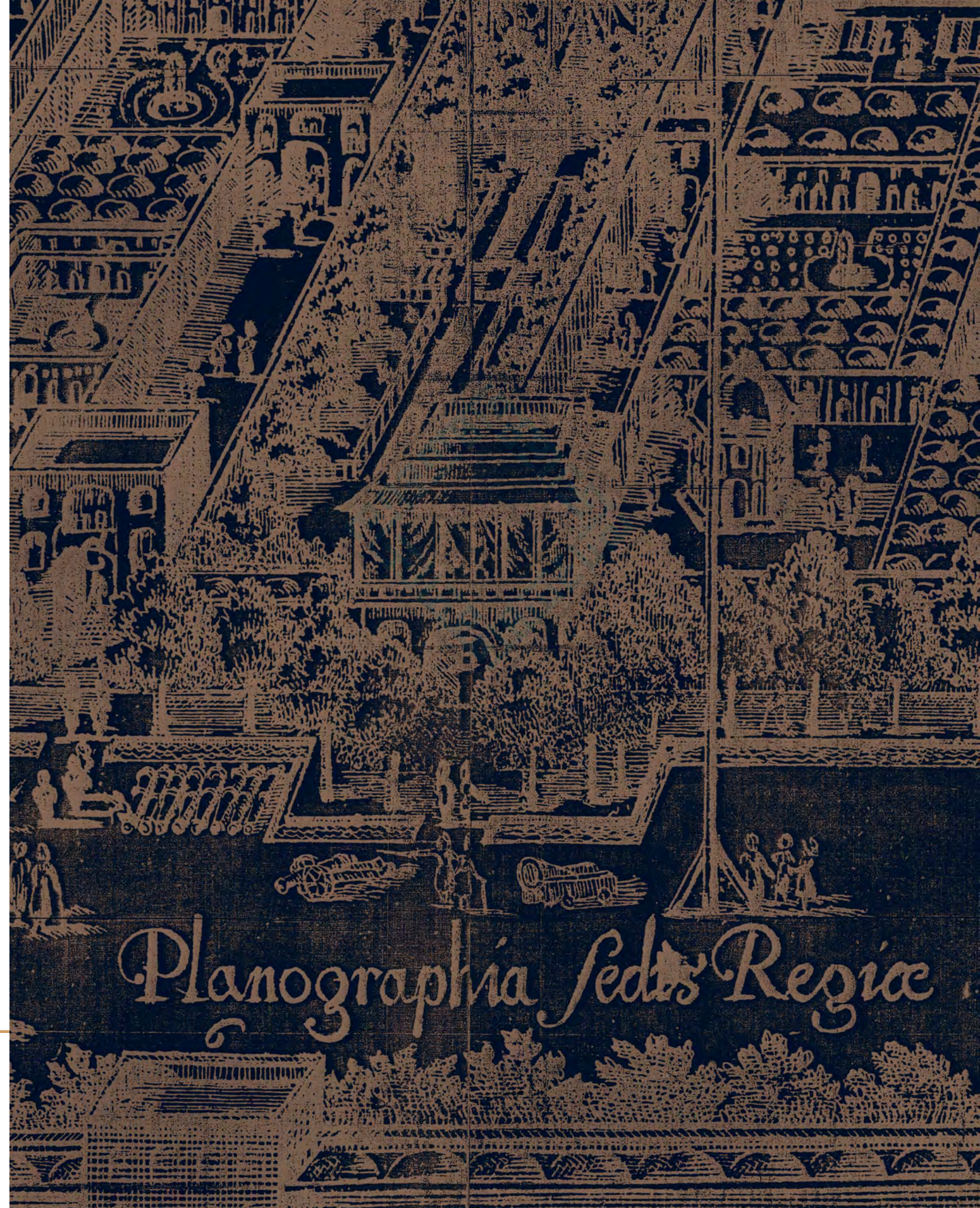
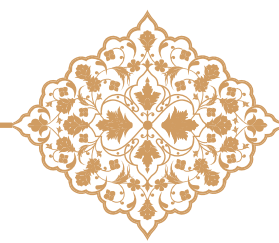

فهرست دلبخت صفت اصفهان

۱۰	یادداشت مولف
۱۱	سخن شهردار
۱۲	سخن معاون شهردار
۱۳	سخن مدیرعامل سازمان نوسازی و بهسازی
۱۵	دولتخانه صفوی
۲۷	نمای کلی از شهر اصفهان
۲۹	نمای کلی از دولتخانه صفوی اصفهان توسط انگلبرت کمپفر
۳۰	قدیمی‌ترین نقشه از دولتخانه اصفهان
۳۲	نقشه شهر اصفهان در زمان قاجار توسط چیرکف
۳۴	نقشه دارالسلطنه اصفهان (سیدرضاخان)
۳۷	تصویر هوایی از شهر اصفهان
۴۰	میدان نقش جهان
۸۲	مسجد جامع عباسی
۱۲۲	مسجد شیخ لطف‌الله
۱۵۴	بازار قیصریه
۱۷۸	کاخ عالی قاپو
۲۱۸	کاخ چهلستون
۲۶۶	مدرسه چهارباغ (مدرسه سلطانی یا مدرسه مادر شاه)
۳۰۸	چهارباغ شاهی
۳۴۲	کاروانسرای مادر شاه (هتل عباسی فعلی)
۳۵۲	کاخ هشت‌بهشت
۳۶۶	عمارت گلدسته
۳۶۸	کاخ جهان‌نما
۳۷۶	جبه‌خانه (دارالحکومه و خانه ظل‌السلطان موسوم به رشک جنان)
۳۸۲	توحیدخانه (طاووس خانه، گنبد شیر گویا)
۳۹۰	میدان چهارحوض
۳۹۶	تالار اشرف
۴۰۴	تالار طویلله
۴۱۰	حمام خسروآغا
۴۲۰	کاخ هفت‌دست
۴۳۰	کاخ آینه‌خانه
۴۳۰	کاخ نمکدان
۴۵۸	باغ زرشک
۴۶۴	بازدید مقامات کشورهای مختلف از آثار تاریخی اصفهان
۴۷۹	منابع و مأخذ

دفتر اوقات معماری خانه باغ شهر
www.markhane.com

یادداشت مولف

اصفهان نصف‌جهان، جمله مُقَرَّب بر آن
که در آفاق چنان شهر معظّم نبود
تاریخ عالم آرای عباسی

هویت و پیشینه تاریخی، پویایی، زیبایی و درخشش افول‌ناپذیر شهر اصفهان و مواریت ارزشمند هنری و فرهنگی این شهر در دوران‌های مختلف، راز ماندگاری و جاودانگی آن در گذرگاه تاریخ است؛ شهری که در سه دوره پایتخت ایران زمین بود و امروزه بناهایی ارزشمند از این دوره‌ها به یادگار دارد. دولتخانه صفوی یادگاری از آخرین دوره پایتختی این شهر در زمان صفویان است. این فضا مشرف بر میدان نقش جهان و مشتمل بر سرتاسر جبهه غربی آن بود؛ میدانی که خود تماشاگاه سلطنتی در جشن‌های سال نو، مسابقات چوگان، نبردها، مسابقات اسب دوانی، رژه‌های نظامی و محل برگزاری مراسم بار عام و ملاقات بود. برتری کاخ عالی‌قاپو بر میدان اصلی شهر نیز نماد برتری و سلطه دربار بر شهری به آن عظمت بود.

دولتخانه صفوی، ملقب به دولتخانه مبارکه نقش جهان، در دوران پایتختی این شهر و حکومت شاهان مختلف صفوی تکمیل شد: شاه عباس اول دیوارها و دروازه‌های آن را ساخت و عالی‌قاپو را بنیان نهاد؛ شاه صفی تالار طویله را ساخت؛ شاه عباس دوم جلouxان (پیش‌بنای) عالی‌قاپو و چهلستون را بنا نمود؛ شاه سلیمان هشت‌بهشت را برپا کرد و شاه سلطان حسین چهلستون سوخته را بازساخت و بهشت‌آیین را در حرم خویش از نو پی افکند. متأسفانه آنچه امروزه از این مجموعه عظیم بر جای مانده، تنها بخشی کوچک از آن است. این مجموعه علاوه بر تخریب بسیار گسترده آن در دوران قاجار و در دوران حکمرانی ظل‌السلطان بر شهر اصفهان، در جریان توسعه‌های شهری دوران پهلوی نیز دستخوش تحولات و تغییرات فراوان شد؛ به گونه‌ای که امروزه حتی تعیین دقیق محدوده اصلی آن نیز امکانپذیر نیست.

آنچه به ما در شناخت اندکی از این بناها یاری می‌رساند چند متن تاریخی تهیه شده توسط سیاحان و جهانگردان اروپایی و آثار عکاسی هنرمندان خوش‌ذوقی است که به این خاستگاه هنر و اندیشه سفر کرده‌اند و روزگاری را در این شهر سپری نموده‌اند. در کتاب حاضر سعی بر آن است تا با نمایش بخشی از تصاویر بناهای این مجموعه، دریچه‌ای از جلال و شکوه این خطه هنرخیز به روی مردمان فرهنگ‌دوست ایران گشوده شود و عظمت آنچه از دست رفته است آشکار گردد.

بر خود لازم می‌دانم از آقای دکتر مهدی جمالی نژاد، شهردار اصفهان؛ آقای دکتر سید جمال الدین صمصام شریعت، معاون معماری و شهرسازی شهرداری اصفهان، آقای دکتر حسین جعفری، مدیر عامل سازمان نوسازی و بهسازی شهرداری اصفهان و تمامی بزرگوارانی که چاپ کتاب حاضر بدون همکاری آن‌ها میسر نمی‌شد، قدردانی کنم.

لیلا پهلوان‌زاده

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

زمستان ۱۳۹۵

سخن شهردار

به نام نامی معمار بزرگ هستی

روح‌بخشی ای نسیم صبحدم
تو مگر می‌آیی از ملک عجم؟
تازه گردید از تو درد اشتیاق
می‌رسی گویا ز اقلیم عراق
مردۀ صد ساله یابد از تو جان
تو مگر کردی گذر از اصفهان؟
شیخ بهایی

ایران عهد صفوی جامعه‌ای سازمان یافته بود که در آن نهادهای دینی، آموزشی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، هر کدام در جایگاه خود و در حرکتی پویا، به بالندگی و شکوفایی رسیدند. رسمیت یافتن مذهب تشیع و حمایت دولت از نهادهای مذهبی، جریان علمی و فکری متعالی و بالنده‌ای را در حوزه مذهب تشیع پدید آورد که در سایه آن دیگر نهادها نیز شکوفا شدند.

ثبات و قدرت حکومت مرکزی و ایجاد و توسعه روابط خارجی در حوزه‌های سیاسی و نظامی و به‌ویژه در عرصه تجارت، موجب شکل‌گیری جریانی تمدن‌ساز در ایران اسلامی شد. این شکوفایی و بالندگی در کهن شهر اصفهان که سومین دوره پایتختی خود را می‌گذراند، بروز و ظهوری تمام داشت.

نماد پیوند تمامی نهادها و اجزاء و عناصر مادی و معنوی اصفهان عصر صفوی، دولتخانه صفوی و به تعبیر اسکندر بیک ترکمان «دولتخانه مبارکه نقش جهان» بود؛ این دولتخانه، کاخ عالی‌قاپو را که مرکز قدرت و سیاست بود، به میدان اصلی شهر متصل میکرد و در هر سوی این میدان نیز شکوه و عظمت یکی از نهادهای مهم جامعه تجلی داشت؛ این نهادها یعنی کاخ و عمارت عالی‌قاپو، مسجد شیخ لطف‌الله، مسجد جامع عباسی و بازار قیصریه بافت جدید شهر را به بافت قدیم آن که مربوط به عصر سلجوقی بود متصل می‌کرد و مسجد جامع و میدان عتیق و بازارچه حسن‌آباد را به قلعه طبره که بافت متقدم‌تر شهر بود پیوند می‌داد. در این مجموعه، مراکز تجاری، نهادهای دینی، آموزشی، سیاسی و فرهنگی، کارگاه‌های صنایع و حرفه، زورخانه‌ها، حمام‌ها، کاروانسراها و... متمرکز بودند؛ مجموعه‌ای که تبلور شکوه و عظمت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی و گویای ارتباط و تعامل منطقی سیاست، اقتصاد، دین و فرهنگ بود.

متأسفانه امروزه آنچه از این شکوه و عظمت بی‌نظیر بر جای مانده بخش کوچکی از آن اسطوره شهر افسانه‌ای و شهر موزه بدون سقف جهان است. در کتاب حاضر، بخشی از تصاویر بناهای به جای مانده و از بین رفته این دولتخانه برای نمایان ساختن زوایای پنهان و رازگونه حیات تاریخی و سیمای فرهنگی و هنری اصفهان ارائه می‌شود.

باشد که شکوه تاریخی نصف‌جهان، این نگارستان نغز که هنرش همواره نقطه پرواز از خاک به افلاک بوده است و در هیچ دوره‌ای شمع شب‌افروز هنرش نمرده است، به جاودانگی پیبوندد و هرگز از لوح خاطر زده نگردد.

دکتر مهدی جمالی نژاد

شهردار اصفهان

به نام آن که جان را فکرت آموخت

به نام پروردگار بی‌همتا که منشأ هر حسن و جمالی است

این همه عکس می و نقش نگارین که نمود
یک فروغ رخ ساقی‌ست که در جام افتاد
حافظ

در ابتدای سخن می‌خواستم کمی از اصفهان و زیبایی و عظمتش بگویم اما هرچه اندیشیدم که مرکب خیال را به کدام جانب این دشت افسونگر برانم، حیران ماندم که همه سراسر زیبایی بود؛ از جمله این زیبایی‌ها دولتخانه صفوی است که دوره‌ای طلایی را در تاریخ اصفهان رقم زد و نام و آوازه این شهر را از خاور تا باختر گستراند. دولتخانه صفوی یک مجموعه معماری و شهرسازی بی‌نظیر است که همه اجزایش به عنوان بناهای شاخص معماری و هنری جهان مورد توجه ویژه هستند. آنچه از این مجموعه ارزشمند به جای مانده است و آنچه در گزارش‌های سفرنامه‌نویسان و دیگر منابع تاریخی در معرفی و توصیف آن آمده است، گویای این مهم است که شاه عباس صفوی با احداث این مجموعه، ماهیت حقیقی شهر و شهرنشینی را با مصداقی عینی نشان داد و به بیان دقیق‌تر، با اندیشه شهروندگرایی شهر خود را ساخت. تمام اجزاء و عناصر به‌گونه‌ای ترکیب یافته بودند که زیستن به معنای حقیقی خود در این شهر متجلی شود؛ شهری برای تمام اقوام و ادیان و اندیشه‌ها که شایستگی مرکزیت و پایتختی را داشت.

اگر چه در طول چهار سده گذشته به‌ویژه دو سده اخیر، تحولات و تغییرات سبب از هم گسستن این مجموعه شد اما امروزه مدیریت کلان شهری با بهره‌گیری از این تجربه تاریخی به دنبال آن است تا با نیازسنجی، مکان‌سنجی و امکان‌سنجی، توازن و تناسب لازمی را که در راهبردهای باتیان دولتخانه به چشم می‌خورد، در برنامه‌ریزی‌های عمران شهری و به‌ویژه در حفظ بافت‌های تاریخی لحاظ کند؛ بدین ترتیب راهبردی اساسی برای توسعه فضاهای مختلف و جدید شهری با هدف توسعه پایدار شهری و به‌ویژه فراهم آوردن زیرساخت‌های صنعت گردشگری ایجاد می‌شود.

نگارش این سطور بهانه‌ای است برای ارج نهادن به تلاش‌های انجام گرفته در راستای تهیه کتاب مصور دولتخانه صفویه، که با انتخاب تصاویر ارزشمندی که از اسناد مهم تاریخی به شمار می‌آیند و با مطالبی مختصر و مفید، از همه زوایا به معرفی این میراث مهم پرداخته‌اند. این مجموعه تبلور فضایی ماهرانه از گفتگوی هنر، معماری و شهرسازی روزگار کهن تا عصر صفوی و تجلی اعتلای مکتب اصفهان و آرمان شهر صفوی بوده است، مجموعه‌ای متعادل که با تباب وحدت در عین کثرت بوده است.

سید جمال‌الدین صمصام شریعت
معاون شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان

گاه یک مکان را فقط مکانی با ساحت مشخص جغرافیایی خود می‌بینیم و از ساحت معنایی آن غافل می‌شویم، در حالی که یک بافت شهری می‌تواند «زیستن» را معنا بخشد و فارغ از ساحت مکانی و زمانی خود و در عرصه‌ای وسیع‌تر معنا آفرینی کند؛ چنان که وقتی می‌گوییم دولتخانه صفوی، فقط بافت و محوری تاریخی و منطقه‌ای شهری در مرکز اصفهان بر قاف اندیشه ما نمی‌نشیند بلکه دولتخانه صفوی نشان بی‌نظیر فرهنگی-تاریخی شهر اصفهان و برآیندی از شکوه و عظمت آن است؛ شهری پرکشیده و مرتبت‌یافته از باورمندی و اندیشه‌ورزی سازندگان خود که به تدبیر، کالبد این شهر را پی افکندند و برافراشتند و به نیروی عشق و ایمان در آن روح دمیدند.

اگر چه از آن بهشت بی‌بدیل و مجموعه بی‌نظیر فقط بخشی به جای مانده است و دیگر نشانی از آن نشاط و دلربایی که از لابه‌لای سطور سفرنامه‌ها و متون تاریخی رخ می‌نمایند نیست اما هر آنچه هست، شاهکاری است که به تنهایی برای هویت بخشیدن به جامعه‌ای کافی است. آنچه از «دولتخانه مبارکه نقش جهان» به جای مانده، بخش مهمی از میراث گرانبمای فرهنگی ماست که در وجوه مختلف مادی و معنوی تجلی دارد و پاسداشت و احیای آن بر همگان فرض است.

نخستین گام برای هر گونه حرکت در این راستا، شناخت عمیق این دولتخانه و تحقیق و مطالعه درباره آن است تا با بهره‌گیری از تجربیات جهانی در ساماندهی و حفظ و نگهداری بافت‌های تاریخی و به کارگیری ابزارها و فناوری جدید در این زمینه، ضمن حفظ و نگهداری این میراث گران‌سنگ، از آن به عنوان دانش و الگویی کارآمد در شهرسازی و ساماندهی بافت‌های تاریخی اصفهان استفاده شود.

کتاب ارزشمند و مصور دولتخانه صفویه اصفهان به روایت تصویر فرصت مغتنمی برای بازاندیشی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به منظور حفظ هویت فرهنگی و تاریخی باغ‌شهر اصفهان و مقابله با چالش‌ها و تهدیدهایی است که سرمایه‌های فرهنگی، تاریخی و زیست‌محیطی این شهر را نشانه رفته است. امیدواریم همه بتوانیم چنان که شایسته و بایسته این شهر و مردمان والای آن است، در این راه گام برداریم و با ساختن شهری سرشار از آرامش و نشاط، انگیزه جوانان توانمند و مستعد را برای حرکت به سوی دانایی افزون کنیم. به لطف و مدد حضرت سبحان!

حسین جعفری جبلی
مشاور شهردار و مدیرعامل سازمان نوسازی و بهسازی شهرداری اصفهان